
Jože Prinčič

Druga nacionalizacija industrijskih in rudarskih podjetij na ozemlju LR Slovenije

---

Po koncu druge svetovne vojne je bilo vodstvo KPJ trdno odločeno nacionalizirati vse pomembne gospodarske panoge, ukiniti vse koncesije ter rešiti vprašanje odškodnine na simboličen način. Toda zaradi zunanjih okoliščin, nerešenega mejnega vprašanja ter bojzani, da nov državni aparat ne bo sposoben obvladovati celotnega gospodarskega življenja v državi, je moralo izvedbo nacionalizacijskega postopka odlagati vse do začetka decembra 1946. Takrat je zvezna skupščina po kratkem postopku sprejela zakon o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij, s katerim je bila podržavljena vsa lastnina in premoženjske pravice tistih zasebnih gospodarskih podjetij, ki so bila do 5. decembra 1946. leta proglašena za podjetja splošnodržavnega ali republiškega pomena in so spadala v eno od 42 v zakonu naštetih gospodarskih skupin.¹ S tem aktom so bila nacionalizirana najpomembnejša industrijska, gradbena, gozdarska, bančna, zavarovalna, trgovska, prometna in prevozniška podjetja v državi.

T.i. prva nacionalizacija je na ozemlju LR Slovenije zajela vsa večja privatna in sekvestrirana industrijska podjetja. Industrijska podjetja, ki so bila v letu 1946 proglašena za podjetja splošnodržavnega pomena, so na podlagi zakona o nacionalizaciji prišla pod upravo Ministrstva za industrijo in Ministrstva za rudarstvo FLRJ (oziroma njunih generalnih uprav in direktij), industrijska podjetja, ki so bila v tem letu proglašena za podjetja republiškega pomena, pa so prišla pod upravo Ministrstva za industrijo in rudarstvo LR Slovenije (oziroma njegovih glavnih uprav in direktij). Prva skupina podjetij je v letu 1947 postala jedro t.i. federativne ali zvezne kapitalne izgradnje, druga skupina industrijskih podjetij pa je postala nosilec t.i. republiške kapitalne izgradnje.²

Po prvi nacionalizaciji so se partijski komiteji v Sloveniji trudili prepričati manjše industrialce, obrtnike in druge privatne lastnike, da so govornice o nadaljnji nacionalizaciji neresnične in plod sovražne propagande, saj bi bila nacionalizacija njihovih obratov v nasprotju z ustavno pravico do zasebne lastnine. Nekateri komiteji, naprimer radgonski, so sicer dopuščali možnost, da se bodo v »bodočnosti izvršila še kakšna podržavljenja«, toda le pri »ljudeh, ki bi želeli še nadalje izkoriščati in živeti na račun delovnega ljudstva«.³ Te obljube pa niso delovale posebno prepričljivo, saj so t.i. drugo nacionalizacijo, ki je bila na podlagi zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij⁴ izvedena konec aprila 1948, sprejeli ta-

---

¹ Podrobneje glej: Jože Prinčič, Nacionalizacija industrijskih in rudarskih podjetij v Sloveniji v letu 1946. Prispevki za novejšo zgodovino, XXX - 1991, št. 2, str. 167-180.

² Prav tam.

³ AS, fond CK ZKS, Zapisnik 11. seje Okrajnega komiteja KPS Radgona, 26. 12. 1946.

⁴ UL FLRJ, št. 35/269, 29. 4. 1948.

ko aktivisti kot lastniki nacionaliziranih podjetij kot »nekaj pričakovanega in samo po sebi umevnega«.⁵

Tudi za Borisa Kidriča, ki je predlog omenjenega zakona 28. aprila 1948. leta predstavil poslancem obeh svetov zvezne skupščine, je bila druga ali dopolnilna nacionalizacija gospodarskih podjetij pričakovan ter nujno potreben ukrep, tako iz političnih kot ekonomskih razlogov. Iz političnih razlogov zato, ker so s tem ukrepom »kapitalistični elementi« izgubili svoje zadnje pozicije na gospodarskem področju, iz ekonomskih pa zato, ker je bila predhodna in popolna »likvidacija« privatne lastnine nad proizvodjalnimi sredstvi eden izmen najpomembnejših pogojev za vzpostavitev in delovanje socialističnega gospodarskega sistema.⁶

Z drugo ali dopolnilno industrializacijo se je v Jugoslaviji končal proces, v katerem je bila podržavljena celotna industrija, trgovina, bančništvo in zavarovalništvo ter večji del prometa in gostinstva. Na področju industrije so bila podržavljena še tista podjetja, ki jih prva nacionalizacija ni zajela, in sicer okoli 10 rudnikov, 65 elektrarn, 220 opekarn, 100 žag in še okoli 250 drugih industrijskih podjetij, ki so bila proglašena za podjetja splošnodržavnega ter republiškega pomena ali so bila v lasti.⁷

11. točka 1. člena zakona o dopolnitvah in spremembah zakona o nacionalizaciji privatnih gospodarskih podjetij je določala, da mora v vsaki republiki v treh dneh po objavi zakona prezidij ljudske skupščine na predlog vlade izdati ukaz, s katerim bo proglasil podjetja splošnodržavnega in republiškega pomena, to je podjetja, ki bodo nacionalizirana. Prezidij ljudske skupščine LR Slovenije je izdal tri ukaze, ki so izšli v Uradnem listu LR Slovenije 28. in 30. aprila 1948.⁸ Z njimi je bilo na ozemlju LR Slovenije skupaj nacionaliziranih 769 gospodarskih podjetij. Med temi je bilo 573 industrijskih podjetij, in sicer je bilo v živilski industriji nacionaliziranih 149 podjetij (več kot polovico je bilo mlinov in vinskih kleti), v lesni industriji 108 podjetij (več kot polovico je bilo žag), v kovinski industriji 77, v tekstilni 76, v industriji gradbenega materiala 60, v usnjarski industriji 36, v kemični 19, v grafični 16 in v radio industriji 2 podjetji; nacionaliziranih je bilo še 28 elektrarn in 4 rudniki. Največje število nacionaliziranih industrijskih podjetij je bilo v okrajih Ljubljana – mesto (110), Maribor – mesto (67) in Kranj (66). (Glej prilogo 1).

V tehničnem pogledu so drugo nacionalizacijo izvedli okrajni in mestni izvršni Ljudski odbori. Marca in aprila 1948. leta so pripravili predlog za nacionalizacijo industrijskih podjetij na svojem področju, maja (v nekaterih primerih pa še junija) pa so izpeljali z zakonom predvideni postopek prevzema nacionaliziranih podjetij, kar

⁵ Prim.: Zgodovinski arhiv Ljubljana, fond Mestnega komiteja KPS Ljubljana, fasc.15, Letno poročilo II. rajonskega komiteja KPS, 5. 1. 1949; fasc. 16, Zapisnik seje Rajonskega komiteja Moste, 4. 5. 1948.

⁶ Prim.: Boris Kidrič, Zbrano delo, Cankarjeva založba, Ljubljana 1962, 3. knjiga, str. 318–320 in 343–346.

⁷ 3. člen Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij je določal, da se nacionalizirajo vse nepremičnine, ki so bile v lasti tujih državljanov, tujih ustanov ali tujih zasebnih ali javnopravnih oseb. Izvzete so bile le nepremičnine poljedelcev, ki so sami obdelovali svojo zemljo, stanovanjske zgradbe, ki jih je lastnik rabil za svoje stanovanje in nepremičnine pred* stavništev tujih držav, ki jih rabijo za službene potrebe. – UL FLRJ, št. 35/269, 29. 4. 1948.

⁸ UL LRS, št. 18/115, št. 19/116 in št. 20/117.

pomeni, da so imenovani delegati ali začasni upravitelji (v prisotnosti dotedanjih lastnikov in predstavnikov oblasti) ugotovili stanje blagajne, zaključili blagajniško knjigo ter napravili inventuro osnovnih in obratnih sredstev nacionaliziranega podjetja.

Pričakovanja Ljudskih odborov, da bodo s to nacionalizacijo prišla pod njihovo upravo tudi večja in pomembnejša industrijska podjetja, se niso izpolnila. Republiško ministrstvo za industrijo in rudarstvo je vsa taka industrijska podjetja proglasilo za podjetja republiškega pomena ali pa je odredilo, da so se iz njih odpeljali vrednejši stroji in oprema. Konec maja 1949 je imelo to ministrstvo pod svojo upravo 129 industrijskih in rudarskih podjetij.⁹

Tako kot v drugih jugoslovanskih republikah tudi v Sloveniji niso imeli večjih težav s prevzemom nacionaliziranih podjetij, zato pa so te nastopile pri ocenjevanju in določanju višine odškodnine za nacionalizirana podjetja in pri vknjiženju nacionaliziranih nepremičnin v zemljiške knjige. Največji krivec za te težave je bila zvezna vlada, ki ni hitela z izdajanjem nujno potrebnih natančnejših določb in podrobnejših navodil za ocenitev vrednosti nacionaliziranih podjetij, za izplačilo odškodnine bivšim lastnikom ter za registracijo in vknjižbo nacionaliziranih nepremičnin v korist države, brez katerih izvrševanje obeh nacionalizacijskih zakonov ni bilo mogoče. Takšno početje zvezne vlade je bilo v skladu z miselnostjo takratnega političnega in državnega vodstva, za katerega se je nacionalizacija končala takrat, ko so nacionalizirana podjetja prevzeli od države določeni upravitelji.

Ocenjevanje nacionaliziranega premoženja oziroma čistih aktiv nacionaliziranih podjetij (to je vrednosti nepremičnin in premičnin, lastninskih pravic, terjatev itn.), ki se je tudi na ozemlju LR Slovenije začelo spomladi 1947, je zajelo le tista nacionalizirana podjetja, ki so se morala združiti z državnimi gospodarskimi podjetji oziroma so jim morala odstopiti določena osnovna sredstva. Ocenjevanje premoženja ostalih podjetij, ki so bila nacionalizirana v prvi in drugi nacionalizaciji, se je začelo šele konec leta 1947, ko je bila izdana uredba o postopku za ocenitev vrednosti in o ugotavljanju odškodnine za nacionalizirano premoženje.¹⁰ Prvo obdobje ocenjevanja čistih aktiv nacionaliziranih industrijskih podjetij, ki je potekalo v okviru posameznih direktij, je trajalo do konca marca 1948, ko so bile na zahtevo zvezne vlade že izdane cenitvene odločbe razveljavljene. Zvezna vlada je ta korak opravičevala z vrsto razlogov, med katerimi je bil najpomembnejši previsoka cenitev nacionaliziranih podjetij.¹¹ Po

⁹ AS, fond Vlade LR Slovenije, Sekretariat za politično koordinacijo (dalje: Sekretariat za politično koordinacijo), fasc.1, Dostavitve seznamov nacionaliziranih podjetij, 29. 5. 1948.

¹⁰ V uredbi je bil pojem čista aktiva enakovreden pojmu vrednost nacionaliziranega premoženja in je predstavljal premičnine in nepremičnine, lastninske pravice, terjatve ipd. Gotovina, ki je bila ob prevzemu nacionaliziranega podjetja najdena v blagajni, se sicer ni štela k nacionaliziranemu premoženju, toda lastnik je smel obdržati le 30% oziroma največ do 60.000 din najdene gotovine; ostalo gotovino naj bi dobil »kasneje«. Uredba je določala sledeči postopek ocenjevanja vrednosti oziroma določanja odškodnine za nacionalizirano podjetje: pristojni administrativno upravni voditelj (lahko pa tudi lastnik) vloži na pristojno sodišče vlogo za začetek postopka, Posebna strokovna komisija pripravi predlog ocene vrednosti nacionaliziranega premoženja, na podlagi katere sodišče izda pismeno odločbo o višini odškodnine, ki jo mora plačati država. - UL FLRJ, št. 98/716, 19. 11. 1947.

¹¹ AS, Sekretariat za politično koordinacijo, fasc. 1, Navodila Predsedstva Vlade FLRJ Predsedstvu Vlade LR Slovenije za ocenjevanje nacionaliziranega premoženja, 12. 7. 1948.

ugotovitvah Vlade LR Slovenije je v Sloveniji do previsokih ocen prišlo zato, ker okrožnim sodiščem in cenilnim komisijam niso mogli dati podrobnejših navodil ampak so se oboji lahko oprli le na splošne določbe uredbe o postopku za ocenitev vrednosti nacionaliziranega premoženja iz novembra 1947.¹² Drugič zato, ker so pri ocenjevanju sodelovali tudi bivši lastniki in tretjič zato, ker so administrativno operativni voditelji (to je ministrstva) »to vprašanje podcenjevali računajoč, da gre itak za odškodnino v obveznicah, katere eventualno sploh ne bo treba plačati državi, v nobenem primeru pa podjetjem samim«. ¹³

Drugo obdobje v ocenjevanju nacionaliziranega premoženja se je začelo sredi maja 1948, v času ustanovitve zvezne in republiških ocenjevalnih komisij, in je na ozemlju LR Slovenije trajalo do začetka leta 1950, ko so bili po »internih navodilih« vsi tozadevni postopki pred sodiščem ustavljeni.¹⁴ To ocenjevanje je potekalo po spremenjenih načelih, ki so temeljila na podmeni, da se »nacionaliziranih podjetij ne kupuje od bivših lastnikov, temveč se izvaja nacionalizacija v duhu ekspropriacije (...), kar pomeni, da mora biti ugotovljena dejanska prometna vrednost pod konkretno koristno vrednostjo«. ¹⁵ Nove cenilne komisije, ki so jih sestavljali član okrožnega sodišča, cenilec in predstavnik administrativno operativnega organa, so se togo držale novih političnih načel, zato so bili predvideni odškodninski zahtevki mnogo manjši od prvotnih; za nekatera podjetja so dosegli »jedva eno desetino odškodnine, ki je bila določena pri prvi ceni«. ¹⁶

Po dosegljivem gradivu je bilo v Sloveniji skupaj ocenjenih 660 industrijskih podjetij. Najvišje so bila ocenjena naslednja industrijska podjetja: Trboveljska premogokopna družba (nacionalizirano premoženje te delniške družbe je bilo ocenjeno na 200 milijonov din), Elektrarna Fala (120 milijonov din), Elektrarna Doblar (92 milijonov din), Elektrarna Plave (72 milijonov din), Rudnik in železarna Štore (50 milijonov din), Združene steklarne Hrastnik in Sv. Križ (47 milijonov), Cinkarna in metalna d.d. Celje (45 milijonov din) itn.¹⁷

Državno in politično vodstvo je na odškodnino za nacionalizirano premoženje gledalo kot na neupravičeno breme in strošek, kljub temu pa je (vsaj) do sredine leta 1948 iz posebnih skladov bilo pripravljeno izplačati simbolično odškodnino v obliki državnih obveznic. Težak gospodarski položaj, v katerem se je znašla Jugoslavija zara-

¹² Največ težav je cenilnim komisijam povzročala uporaba 17. člena uredbe o postopku za ocenitev vrednosti in o ugotavljanju odškodnine za nacionalizirano premoženja z dne 17. 11. 1947, po katerem so morale pri določanju »stvarne prometne vrednosti« nacionaliziranega premoženja, upoštevati tudi njegovo knjižno in rentno vrednost, stopnjo dotrajanosti itn. Ker komisije niso prejele podatkov o teh vrednosti, so prometno vrednost nacionaliziranega premoženja računale vsaka po svoje. Nekatere komisije so enostavno prevzele prejšnje vrednosti, nekatere so jo izračunale »kar napamet«, nekatere pa ocen sploh niso napravile.

¹³ AS, Sekretariat za politično koordinacijo, fasc.1, Ocenjevanje nacionaliziranega premoženja, 9. 8. 1948.

¹⁴ AS, fond Ministrstva za finance LR Slovenije (dalje: MF), fasc. 109, Obveznosti nacionaliziranih podjetij, 18. 4. 1950.

¹⁵ Glej opombo 11.

¹⁶ Glej opombo 13.

¹⁷ AS, MF, fasc.168, Seznam in sodna ocenitev nacionaliziranih industrijskih podjetij na ozemlju LR Slovenije.

di gospodarske blokade vzhodnih držav ter pretrganih gospodarskih vezi z zahodnimi državami, pa je bistveno pripomogel k temu, da je državno vodstvo na eni strani pospešilo sklenitev globalnih sporazumov z zahodnimi državami glede odškodnine za nacionalizirano premoženje njihovih državljanov, na drugi strani pa je postavilo nova izhodišča za določanje odškodnine za nacionalizirana podjetja, katerih lastniki so bili jugoslovanski državljani. Ta izhodišča so temeljila na načelu, da se sme odškodnina priznati le v toliko, kolikor je v »skladu z družbenim in gospodarskim razvojem«, kar je z drugimi besedami pomenilo, da večina bivših lastnikov ne bo dobila z zakonom obljubljenе odškodnine. Izvzeti niso bili niti lastniki podjetij, ki so s pogodbami, sklenjenimi z republiškimi ali lokalnimi državnimi organi, odstopili svoja podjetja državi pod različnimi pogoji (nekateri so jih prodali za kupnino, plačljivo v obrokih, drugi odstopili za stalno mesečno rento).¹⁸

Tako so v Sloveniji, potem ko je Javni tožilec sredi leta 1948 razveljavil že pripravljene odškodninske odločbe in ko so bili v začetku leta 1950 vsi tozadevni postopki pred sodiščem ustavljeni, na določeno nadomestilo za odškodnino lahko računali le ti isti domači lastniki nacionaliziranih podjetij, ki so lahko dokazali, da so zaradi nacionalizacije ostali brez sredstev za preživljanje in da so nesposobni za delo. Pa še to le v primeru, če je bilo njihovo podjetje v času nacionalizacije aktivno, to je, da njegovi (morebitni) dolgovi niso bili večji od ocenjene vrednosti podjetja. Mesečna akontacija oziroma preživnina na račun odškodnine je po sklepu zvezne vlade iz januarja 1949 lahko znašala do 5000 din.¹⁹ S sklepom zveznega izvršnega sveta iz decembra 1957 se je njena mejna vrednost povečala na 10.000 din,²⁰ z odlokom istega iz januarja 1963 pa na 25.000 din.²¹

Tudi na področju vknjiženja lastninske pravice do nepremičnin, ki jih je država pridobila z nacionalizacijo, so nastopile velike težave. Prvič zato, ker so zvezni državni organi zamujali z izdajanjem zakonskih predpisov: uredba o vknjiženju lastninske pravice do državnih nepremičnin je izšla julija 1947,²² podrobnejša navodila za njeno izvrševanje pa šele januarja 1949.²³ Drugič pa zaradi napak in pomankljivosti, ki so jih prevzemne komisije zagrešile ob prevzemu oziroma popisu nacionaliziranih nepremičnin. Komisije so namreč v nekaterih primerih prekoračile svoja pooblastila in prevzele nepremičnine, ki jih po zakonu o nacionalizaciji ne bi smele ali pa prevzema niso opravile v celoti, to je niso prevzele nepremičnin, ki so spadale k proizvodnemu procesu podjetja. Tako so bile naprimer nacionalizirane nepremičnine tovarne čokolade A. Zavrtnatik Lesce in tovarne perila S. Macarol Kranj, kljub temu pa prevzemna

¹⁸ AS, MF, fasc. 168, Dopis Komisije za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti Vlade LR Slovenije, 13. 7. 1949.

¹⁹ AS, fond MF, fasc. 101, Sklep o izplačilu akontacije bivšim lastnikom nacionaliziranih gospodarskih podjetij, 19. 1. 1949.

²⁰ UL FLRJ, št. 54/692, 28. 12. 1957.

²¹ UL FLRJ, št. 5/65, 6. 2. 1963.

²² UL FLRJ, št. 58/427, 11. 7. 1947.

²³ Po teh navodilih se je moral državni organ, ki mu je bila državna lastnina izročena v upravo, »ta-koj« prepričati ali je nepremičnina vpisana v zemljiško knjigo. V primeru, da še ni bila vpisana, je bil pristojni upravni organ dolžan zbrati potrebno dokumentacijo, na podlagi katere je pristojno sodišče vpisalo

komisija stanovanjskega poslopja ni vnesla v popis nacionaliziranega premoženja, čeprav so bili v njem skladišče, obratni in pisarniški prostori; pri tekstilni tovarni Novak F. Radovljica niso nacionalizirali parcele, po kateri je bil dohod do tovarne, temveč so jo pustili bivšemu lastniku ipd.²⁴

Ker je bilo veliko primerov, ko organom, ki so prevzeli nacionalizirane nepremičnine, ni bilo jasno, kaj vse šteti za nacionalizirano, so ministrstva na podlagi tolmačenja zveznega sveta za zakonodajo dobila »naknadno pravico privzeti v nacionalizacijo posamezne dele podjetja, v kolikor se ugotovi, da isti nujno spadajo v sklop nacionaliziranega podjetja«. ²⁵ Na ta način je v letih 1950–1952 prišlo do t.i. dodatne nacionalizacije, s katero so v okviru posameznih industrijskih podjetij poddržavili še tiste nepremičnine, ki jih prevzemne komisije v času prve in druge nacionalizacije zaradi različnih razlogov niso štele za nacionalizirane.

S t.i. dodatno nacionalizacijo oziroma določitvijo obsega nacionalizacije se je na pretežnem delu slovenskega ozemlja končal proces poddržavljenja zasebnih industrijskih podjetij (izjema je bilo le ozemlje Cone B Svobodnega tržaškega ozemlja). Tretja nacionalizacija, ki se je začela decembra 1958. leta (nacionalizacija najemnih zgradb in stavbnih zemljišč), je na področju industrije zajela le manjše število žag in mlinov in pa »italijanska« industrijska podjetja v okraju Koper, ki se je kot del Cone B Svobodnega tržaškega ozemlja priključil k LRS Sloveniji oktobra 1954. Ti industrijski obrati namreč niso bili nacionalizirani po zakonu o nacionalizaciji iz leta 1946 oziroma 1948.

Z nacionalizacijo zasebnih industrijskih podjetij, ki je bila izvedena na podlagi zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij iz decembra 1946. leta in njegovega dopolnila iz aprila 1948 leta, so bila na ozemlju LR Slovenije nacionalizirana vsa industrijska podjetja. Skupaj je bilo nacionaliziranih 839 industrijskih podjetij, kar je znašalo 73,8% od vseh nacionaliziranih gospodarskih podjetij na tem prostoru.²⁶

Posledica tega prisilnega gospodarskega ukrepa je bila, da je industrija na slovenskem ozemlju dobila novo celostno podobo in deloma tudi težišče. Majhna in srednje velika industrijska podjetja s pretežno domačim ter velike delniške družbe s pretežno tujim kapitalom so zamenjala državna gospodarska podjetja lokalnega, republiškega in splošnodržavnega pomena. Novo ustanovljena industrijska podjetja so bila podjetja socialističnega tipa, kar je pomenilo, da so morala svoje interese in proizvodnjo podrejati ne gospodarsko – tržnim temveč splošnim in posebnim socialno-političnim potrebam in zahtevam. Negativne posledice take preobrazbe so se pokazale že v letu 1947, ko je v nekaterih podjetjih začela padati delovna storilnost in kvaliteta izdelkov.

nepremičnino v lastninski list kot splošno ljudsko premoženje. Navodilo je kot najpotrebnejša dokumenta označil listino s katero se je lahko ugotovilo, da je nepremičnina državno premoženje ter listino o določitvi organa, ki jo je upravljal. – AS, Sekretariat za politično koordinacijo, fasc. 1.

²⁴ AS, fond Ministrstva za pravosodje LR Slovenije (dalje: MPR), fasc. 1950/št. 1–92, Nacionalizacija, 6. 3. 1950.

²⁵ AS, MPR, fasc. 1950/št. 1–92, Dodatno navodilo Predsedstva Vlade LR Slovenije ministrstvom in okrajnim ljudskim odborom o obsegu nacionalizacije ter vknjižbi lastninske pravice na nacionaliziranih nepremičninah, 26. 6. 1951.

²⁶ Od 839 nacionaliziranih industrijskih podjetij je bilo že pred izdajo nacionalizacijskega zakona 159 zaplenjenih, tri podjetja so prešla v splošno ljudsko premoženje, osem lastnikov je svoja podjetja podarilo, trije lastniki pa prodali državi.

Nacionalizacija je omogočila, da je bilo precejšnje število nacionaliziranih podjetij ukinjenih, opuščenih, povsem ali deloma združenih z državnimi gospodarskimi podjetji. Največ takih primerov je bilo v tekstilni, usnjarski in kovinski industriji. Zaradi tega se je skupno število industrijskih podjetij precej zmanjšalo (iz 785 v letu 1939 na 522 v letu 1952), spremenili pa so se njihovi prvotni (predvojni) proizvodni programi.

Priloga 1

Na podlagi ukazov Prezidija ljudske skupščine LR Slovenije, ki so bili objavljeni v Uradnem listu LR Slovenije 28. in 30. aprila 1948, so bila na ozemlju LR Slovenije nacionalizirana sledeča industrijska podjetja:

Kovinska industrija: Alumil, kovinska industrija; Smole F., kovinolarstvo; Vojnovič, tovarna vijakov in kvasa; Pirnat A., kovinski izdelki; Willman R., strojno podjetje; Elma; Unitas; Poljšak T., elektrostrojno podjetje; Rojina F., izdel. karoserija; Zvon, livarska družba; Kremžar F., strojno podjetje; Mostar F., livarna; Brčar F., potreb. za mlino in žage; Kramar J., strojno podjetje; Boškovič E.; ing. Likar; Pičman L., centralne in vodovodne instalacije; ing. Milač, elektr. podjetje; Rafinerija dragih kovin; Pajk-Božič, livarna; B. Kolb, športna delavnica; Tehna-šport, Tribuna; Weibel J., sploš. ključ.; Martinčič A., stavb. ključ.; Korošič I., strojna mehanika; Geyer R., stroj. ključ.; Brilli J., strojna delavnica; Figar I., pilarna; Nahtigal M., ključavničarstvo; Peterca J., avtokaroserije; ing. Borštner O., strojno podjetje; Kušar L., elektr. izdelki; ing. Kunaver K. in sin, strojno podjetje; Abršek V. in Zalokar M. (vsa našeta podjetja so bila iz Ljubljane); Cizelj & Comp; Gajšek J.; Mernik J.; Grčko I., vodovod. instalac; Sofra; Kadrmas J., stroj. ključ.; Jugolivarna Maks Š. (vsa našeta podjetja so bila iz Maribora); Šulgaj M., avtomeh. delavnica; Drogenik I., finomehanična delavnica; Javoršek I., finomeh. delavnica; Planinšek A., stroj. ključ.; Standekar A., zlatarna (vsa našeta podjetja so bila iz Celja); Smola F., strojno podjetje, Št. Jurij pri Celju; Čretnik I., Št. Jurij pri Celju; Longer J., livarna, Žalec; Čretnik J., Št. Jurij pri Celju; Zavora, Rečica pri Laškem; Belokranjska železolivarna A. Lakner, Črnomelj; Tovarna poljed. orodja, Batuje; Kumer, meh. delavnica, Deskle; Markez. J., elektroind. Jesenice; Hribar J., Jesenice; Rešek M., Kamna Gorica; Pirc V., Lipnica; Pretnar A., elektrodela., Jesenice; Koritnik F., stroj. delavnica, Jesenice; Lazar I., izd. žičnikov, Kamna Gorica; Triller V., strojna del., Bled; Hočevnar C., tov. gospod. orodja, Kamnik; Varšek A., stroj. ključ., Domžale; Ivanc E., Sodražica; Omerza V., tov. lovskih patron, Kranj; Majnik I., Kranj; Florjančič R., ključ. podjetje, Kranj; Jogostroj d. z o. z., Kranj; Furlan D., Črnuče; Podržaj C., Ig; Verlič F., Medvode; Pohorska železarna Zorati D., Zg. Polskava; Pfeifer Jože, livarna, Hoče; Fric Š., meh. delavnica, Dol. Lendava.

Tekstilna industrija: Lana; Lazar M., strojno pletilstvo; Rozman F. & M., pletilna ind.; Totra; Boh S., trikoraza; Tomažič P., meh. tkalnica; Kos F., pletenine; Anžur Marija, pletilstvo; Šinkovec-Soss M., industr. pletenih izdelkov; Šuc N., pletilstvo, Šmartno pri Litiji (vsa našeta podjetja so bila iz Ljubljane); Jugoplet; Arbeiter A., čistilnica vate; Kunstek, tov. perila; Pongračič A., pletenine; Jugoeka; Novak & Comp., tekst. podjetje; Bren & Bitner, meh. tkalnica; Cilenshek L., tov. uniform. potreščin; Teksta d.d.; Jan B., tkalnica; Skušek J., tovarna perila; Hutter F., zgradba tov. konfekcije (vsa našeta podjetja so bila iz Maribora); Pajk K. in drug, Celje; Braun in Majer, predilnica, Vitanje; Tekstilna tovarna Drago in Deša Paljago, Škofja vas; Tajner F., pletilstvo, Črnomelj; Nogavica, Lesce; Kolman I., tkalnica in predilnica, Begunje; Bole A., izdelovanje sukna, Lesce; Kristan A., izdelovanje sukna, Lesce; Šušteršič S. in M., pletilstvo, Lesce; Baebler M., pletilstvo, Lesce; Langus A., pletilstvo, Radovljica; Jugopamuk, Kamnik; Svilanit, Kamnik; Hrdlička E., izdel. gumbov, Kamnik; Biser, Kamnik; Zajc I., izdel. gumbov, Kamnik; Vavpetič A. in sinova, Šmarca; Kanc I., tovarna trakov, Mengeš; Kocjančič F., Kamnik; Horak B., Kočevje; Macarol S., konfek. perila, Kranj; Savnik A., pletenine, Škofja Loka; Masterl V., predilnica žime Zgornje Bitnje; Sirc I., tkalnica, Kranj; Nikra, Kranj; Teza, Kranj; Koljaš J. in sin, barvarna, Kranj; Tratnik L., tkalnica, Struževje; Matajč M., tkalnica, Stražišče; Zupančič Greta, tkalnica, Kranj; Prah V., tekstilna tov., Primsko; Černivec F., predilnica, Naklo; Kristan J., pletilstvo, Strahinj; Kristan A., pletilstvo, Strahinj; Kušlan B., pletilstvo, Kranj; Grlic A., pletilstvo, Kranj; Jakopina F., pletilstvo, Dvorje; Hiršfelder J., tkalnica, Bitnje; Pivk V., tkalnica, Bitnje; Sedej S., tkalnica, Stražišče; Pretnar A., pletilstvo, Tržič; Tovarna dežnikov, Lendava; Jugolana, Črnuče; Sajevec F., Litija; Tomšič P., tkalnica, Ježica; Ruška tekstilna ind. F. Vlak, Ruše; Koltaj K., pletilstvo, Prosenjakovci; Klepec J., pletilstvo, Beltinci; Peric L., tkalnica, Novo Mesto; Delta, Ptuj; Žigon A., tkalnica Ptuj; Lenart F., tovarna perila, Ptuj; Krašovec F., pletilstvo, Št. Vid pri Stični;

Kemična industrija: Dr.A.Kansky; Dekor; Kolar J.; Spectrum; Jugo-Chemorehna; Jadran; Reich J., kem.čistilnica; Kopač in Co.(vsa našeta podjetja so bila iz Ljubljane); Čopič A., kem.tovarna, Maribor; Reich J., kem. tovarna, Maribor; Pana, Maribor; ing.Pogačnik, kem.tovarna, Podnart; Klančnik L., papirnica, Vojnik; Jerka, Ihan; Pišler E., tov. eteričnih olj, Vrhnika; Bergant F., tovarna olja, Medvodice; Goričar & Co., tovarna barv, Mozirje; Brata Unterweger, eterična olja, Rakek; Ino J., tovarna kleja, Zagorje;

Živilska industrija: Vitamin; Produkta; Adria; Zelinka E., tvor. likerija; Meden V., tvor. žganja; Ber-man J., topilnica loja; Zaletel F., žgajnarja; Zaletel I., žganjarna; Vinocet; Javornik I.; Slamič F.; Parna pekarna Bizjak; Parna pekarna Piskar; Kavčič J., pekarna; Osenar J., industr. mesnih izdelkov; Pečnik I. in S., tovarna kisa; Vodnik, kisarna (vsa našeta podjetja so bila iz Ljubljane); Hochmuller J., oljarna, Maribor; Lukas F., žganjarna, Celje; Eta, Kamnik; Triglav, Kamnik; Kern A., tovarna čokolade, Kranj; Gašperlin F., oljarna, Britof; Zaloker R., tov. kvasa, Dol; Bauman J., veležganjarna, Št.IIj v Slov. Goricah; Vežjak, oljarna, Fram; Središka oljarna, Središče ob Dravi; Parna pekarna Kumar I., Deskle.

Mlini: Černe A., Ljubljana; Majcen, Dol pri Hrastniku; Zupan F., Dol pri Borovnici; Valjavec F., Bero-čvo; Juvan P., Gameljne; Tomšič V., Vrhnika; Ribič, Ljutomer; Pečovnik, Fram; Volčnik K., Fram; Zorčič A., Ptuj; Korošec M., Ptuj; Zadavec I., Središče ob Dravi; Fajko A., Slape; Korošec J., Zabovci; Majcen, Hrastnik; Weinberger M., Zagorje; Kompare A., Ajdovščina; Curk, Vrtovin; Poberaj, Solkan; Poberaj, Grgar; Poberaj A., Ozelj; Mermolja, Renče; Stibilj I., Renče; Rumelj, Bilje; Stregar M., Vipolže; Masa, Ajdovščina; Volk I., Sv. Peter v Savinjski dolini; Golob, Mežica; Brata Kac, Slovenj Gradec; Hodnik K., Ilirska Bistrica; Resman J., Begunje; Porenta M., Radovljica; Nastran I., Radomlje; Majdič F., Vir; Kuralt I., Domžale; Bertoncelf F., Domžale; Osolin-Zorman, mlin, Domžale; Škerjanc, Radomlje; Osolin M., Jarše; Senca Josip, Domžale; Debeljak F., Škofja Loka; Porenta P., Kranj; Leben A., Škofja Loka; Hodko M., Dobovo; Zupan K., Sevnica; Sabo in dr., Lendava; Eppinger B., Lendava; Schwarz A., Lendava; Tokai, Čentiba; Kapca, Gabrje; Horvat, Dobrovnik; Luthar M., Hodoš; Lukač F., Murska Sobota; Balek J., Lucova; Šiftar P., Murska Sobota; Obal E., Pertoča; Dajč E., Peskovci; Dundek A., mlin, Skakovci; Mencinger A., Krašči; Horvat L., Dankovci; Kuhar Š., Puonci; Tanacek A., Mačkovci; Rac Š., Moravci; Fartek, mlin, Murska Sobota; Fartek K., Murska Sobota; Markoč F., Murska Sobota; Vertnik S., Slovenske Konjice; Drogenik Roza, Poljčane; Hecl A., Maribor; Jošt M., Celje; Majdič & Comp., Celje; Pocajt F., Celje; Volk I., Sv.Peter v Savinjski dolini; Šadl F., Grabe; Filipič A., Radoslavci; Domajko M., Hrastje-Mota; Perkman Š., Sebeborci.

Vinske kleti: Kajfež F.; Češnovar; Marovt I.; Slamič J. in F.; Radonič; Lasan I.; Podboršek P.; Cesar M.; Levanič J.; Lasan M.; Nazor A.; Barbarič M.; Stepič (vse našete vinske kleti so bile v Ljubljani); Šlik, Maribor; Škofijski dvorec, Maribor; Frančiškanski samostan, Maribor; Cvenkl N., Prebold; Makar D., Metlika; Benedikt Berta, Bled; Muller Vinko, Domžale; Fink K., Kranj; Hafner A., Škofja Loka; Grejzer F., Primsko-vo; Majer P., skladišče piva, Kranj; Horvat, Dol. Lendava; Ogrin, Lavrica; Voglar V., Murska Sobota; Rito-per, Beltinci; Dobrajeva klet, Murska Sobota; Faflek A., Murska Sobota; Savski A., Šmarje pri Jelšah; Fer-linc, Šmarje pri Jelšah; Ogrizek T., Šmarje pri Jelšah; Minoritski samostan, Ptuj; Ozmeč G., Ormož; Jenko H., Ormož; Bauman F., Hardek; Kočevar, Središče; Korenjak F., Cirkulane; Primožič Ž., Cirkulane; Mohor-čič R., Sežana; Nordio L., Komen; Konšek R., Zagorje; Pust P., Trbovlje; Žumer I., Cerknica.

Usnjarska industrija: Okršlar M., torbarstvo, Ljubljana; Karo, Maribor; Robinščak, Maribor; Scaletari, strojarna, Miren; Faganel, usnjarna, Miren; Knaflič T., Kamnik; Črnivec A., Kranj; Štefe A., Kranj; Mehle K., Tržič; Škrjanc J., Tržič; Štefe J., Tržič; Prema, Tržič; Pollak K., usnjarna, Tržič; Jazbec I., čevljarstvo, Tržič; Grossmayer J., Tržič; Ješe I., Tržič; Ješe A., Tržič; Štefe A., Tržič; Gradišar A., Križe pri Tržiču; Perko I., Križe pri Tržiču; Horvat J., Tržič; Dobrin J., Tržič; Dermota A., usnjarna, Železniki; Ganter A., Žiri; Vrtač M., Kranj; Delniška usnjarna, Žiri; Elite, Kranj; Kern S., Primskovo; Perko I., Snakovo; Gliha I., usnjarna, Kostanjevica; Verbič T., usnjarna, Vrhnika; Kirbiš R., usnjarna, Sv.Trojica v Slov. Goricah; Banko M., Rečica ob Savinji; Martinovič, tov. usnja, Ljutomer; Dermota M., usnjarna, Sv. Jurij ob Ščavnici; Kosi V., tov. usnja, Rače.

Žagarska industrija: Oražen I.,Ljubljana; Lenarčič, Ljubljana; Kobi, Ljubljana; Prelesnik J., Ljubljana; Miklavžina M., žaga, Braslovče; Jošt A., Gotovlje; Vrečko M., Polzela; Jaš E., Št. Ilj pri Mislinji; Pirnat, Dra-vograd; Drobovič H., Col; Crocetti, Gorica; Ukmar F., Solkan; Drobnik, Col; Stil, Col; Repič, Šturje; Brunschweiler, Vrhpolje; Scarpa; Ilirska Bistrica; Petrinelli, Koritnica; Urbančič, Ilirska Bistrica; Falersa, Ilirska Bistrica; Jalen I., Kranjska gora; Kosornik in Kornik, Cerklje; Zabret J., Predoslje; Toplak Š., Do-brovnik; Švigelj F., Borovnica; Tomšič M., Vrhnika; Kunstler E., Litija; Kobi N., Podpeč; Samsa B., Litija; Pristavec M., Podpeč; Glaser, Ruše; France Miroslav, Sv. Ožbolt; Keršič I., Hoče; Čas M., Ožbolt; Jelenc P., Pekre; Klemenšek J., Solčava; Goričar & Co., Mozirje; Bračun I., Ljubno; Mešič, Šoštanj; Brata Dundek, Ska-kovci; Javornik J., Dvor; Cenc, Čadram; Hmelak, Slov. Bistrica; Usenik, Postojna; Krainer F., Postojna; Lav-

renčič M., Postojna; Srebudnjak, Landol; Kuharič L., Ormož; Vindiš J., Rogoznica pri Ptujju; Drobnič, Videm-Dobrepolje; Lutman, Vipava; Gabrič I., Domžale; Hojak R., Domžale; Hleb R., Zg. Kungota; Lebe K., Reka Pohorje; Facchinetti, Prestranek; Sicla, Postojna; Sicla, Belsko; Sicla, Podgrad; Sicla, tov. vezanih plošč in žaga, Št. Peter na Krasu; Trošt H., Št. Peter na Krasu; Perko K., Ivanjci; Caf F., Sv. Benedikt; Hrovat J., Bovec; Turk D. in Černe A., Križ; Štrukelj F., Bača pri Sv. Luciji; Lesno predelovalna industrija: Erman & Arhar, ; Bratuš & H., tovarna zamaškov, ; Bernik I., tovarna rolet; Rojina F.; Tomšič; Perko M.; Senica J.; Maček, tesarstvo; Praprotnik A.; Ahačič L. (vsa navedena podjetja so bila iz Ljubljane); Klančnik I., Maribor; Kukovec V., Celje; Vehovar F., Celje; Sodin B., Celje; Aljančič M., tesar, podjetje, Ostrožno; Potočnik J., Mežica; Samsa, Ilirska Bistrica; Čufar A., Jesenice; Šparovec F., Lipnica; Kristan V., Selo pri Bledu; Smolej, Kranjska Gora; Stare F., Preserje; Gabrič L., Domžale; Kanc A., Mengeš; Skok D., Domžale; Fajdiga, tovarna stolov, Sodražica; Smuk F., tovarna lesnih žebelj, Retje; Kobal P., Kranj; Štritih F., Tržič; Izgoršek F., Šmartno pri Litiji; Horvat, tov. igrač, Šoštanj; Javšek K., Novo Mesto; Sill, Rogatec; Založnik F., Konjice; Tovarna meril, Polzela; Rizzato, lesna industrija, Ajdovščina; Štebe A., Moste (okraj Kamnik), Wagner, Koroška Bela; Bertonec L., Drulovka; Koprivnikar E., Litija; Loy Innocente, tov. eksotičnega furnirja, Prestranek; Oražen A., Ribnica.

Industrija gradbenega materiala: Kunaver F., kamnoseštvo; Cihler J., cementni izdelki; Opekarna Sitar; Jankovič A., kamnoseštvo; Kalmus & Ogorevc, opekarstvo; Kovačič, pečarstvo; Vodnik J., kamnolom; Bakula; Felacher K. (vsa podjetja so bila iz Ljubljane); Volpe A., opekarna, Prebold; Svetec A., opekarna; Ljubečna; Turnšek I., apnenica, Črnomelj; Apnenica Vodlan, Črnomelj; Opekarna, Ilirska Bistrica; Aita, Ilirska Bistrica; Kamnolom, Tomaj; Kamnolom, Škrbine; Kamnolom, Kazlje; Kamnolom, Kopriva; Opekarna Jenčič, Mengeš; Opekarna Vodice, Kamnik; Opekarna Šraj-Pavlin, Radomlje; Opekarna Tavčar, Vodice; Zabret I., opekarna, Bobovek pri Kranju; Debevc L., apnenica; Opekarna Treppo, Brežice; Opekarna Pinozza A., Sevnica; Opekarna, Dol. Lendava; Opekarna Črnuče, Črnuče; Opekarna Jelovšek, Vrhnika; Krlihar F., Litija; Opekarna, Ig; Opekarna, Škofljica; Opekarna Česenj I., Gameljne; Opekarna, Rače; Opekarna Kuhar, Murska Sobota; Opekarna Dolop, Prečna; Kremenica, Novo Mesto; Kamnolom naravnih brusnih kamnov, Sv. Rok ob Sotli; Izolit, Radeče; Opekarna, Prelesje; Opekarna, Rače selo; Jevc, kremenica, Trebnje; Žnidaršič I., cementni izdelki, Solkan; Savnig N., opekarna, Bilje; Mozetič F., opekarna, Renče; Tacchinno L., opekarna, Renče; Saunig I., opekarna, Bilje; Mozetič B., opekarna, Vrtojba; Cantoni, opekarna, Bukovica; Opekarna goriške škofije, Vogrsko; Mozetič F., opekarna, Bilje; Same, opekarna, Gorica; Soška cementarna, Anhovo; Tacchinno Luigi, apnenica, Solkan; Scarpa, kamnolom, Ilirska Bistrica; Jeglič R., kamnoseštvo, Kranj; Kemperle F., kamnolom, Suha pri Škofji Loki; Kamnolom brus, kamnov, Sv. Rok ob Sotli; Kamnolom, Razdrto.

Grafična industrija: Šifrer M.; Papirocel; Lenarčič I.; Janežič; Papirol (vse navedene tiskarne so bile iz Ljubljane); Tiskarna Sv. Cirila, Maribor; Ljudska tiskarna, Maribor; Dr. Rodman, cinkografija, Maribor; Tiskarna Groblje, Domžale; Tiskarna tiskovnega društva, Kranj; Kartonaža Mencinger, Tržič; Kartonaža Požgaj, Kranj; Tiskarna samostana trapistov, Sevnica; Tiskarna v Rocnu, Tacen pri Ljubljani; Tiskarna Namos, Postojna; Tiskarna Schuler, Budina pri Ptujju;

Radioindustrija: Radioval, Ljubljana; Radio, Ljubljana.

Rudniki: Rudarska združba, Litija; Premogovnik, Ilirska Bistrica; Rudnik antimona, Izlake; Premogovnik, Vremški Britof.

Elektrarne: Elektrarna Lahovnik, Prevalje; Elektrarna (in žaga) Tomšič, Ilirska Bistrica; Elektrarna, Kranjska Gora; Elektrarna Zupan J., Dovje; Elektrarna Rainger, Podkore; Vinko Majdič, Kranj; Elektrarna, Škofja Loka; Čižman F., Cerklje; Elektrarna Offner I., Jezersko; Elektrarna pri opekarni Zabret I., Bobovek pri Kranju; Česen I., Tacen; Kobl N., Podpeč; Elektrarna, Verd; Elektrarna, Dol pri Ljubljani; Elektrarna, Polhov Gradec; Elektrarna Moder, Črnuče-Gameljne; Kolenc F., Ljubno; Elektrarna in žaga Novobor, Novo Mesto; Elektrarna, Trenta; Hubel, Gorica; Elektrarna Prvačina, Gorica; Elektrarna Gradišče, Gorica; Elektrarna Doblar, Gorica; Elektrarna Plave, Gorica; Kolenc S., Radmirje; Kolenc A., Gornji Grad; Elektrarna Podbrdo.

THE SECOND NATIONALISATION OF INDUSTRIAL AND MINING ENTERPRISES
IN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF SLOVENIA

S u m m a r y

The second, or the supplementary nationalisation of April and May 1948, based on a law on modifications and amendments to the nationalisation law, was a well-planned and a necessary measure for the top ranks of the Communist Party of Yugoslavia, both in political and in economic terms. Political reasons stated that this measure stripped the »capitalist elements« of their last economic strongholds, and in economic terms the second nationalisation, as the ultimate »liquidation« of private ownership of the means of production, was a prerequisite of establishing a socialist economic system.

The second nationalisation marks the end of a process in which the entire industrial, commercial, banking and insurance sectors were nationalised, together with most of transportation and catering businesses. In the industrial sector it covered those enterprises that had remained in private hands after the first nationalisation. In the territory of the PR of Slovenia a total of 769 enterprises were nationalised, 573 of them in the industrial sector.

Like the authorities in other republics of Yugoslavia, the Slovenian official bodies encountered no major difficulties when nationalised industrial businesses had to be taken over, but when the value of the compensation for nationalised enterprises had to be assessed and nationalised property had to be entered into land registers, things no longer went by that smoothly. A major source of problems was the federal government that took it easy when more specific provisions and detailed instructions relevant to the valuation of nationalised businesses, payment of compensation to former owners and registration as well as entry in land registers on behalf of the state were concerned; without more specific provisions and detailed instructions the two nationalisation laws could not be implemented in practice. The attitude of the federal government perfectly reflected the mentality of the them political and state leadership that acted as if nationalisation had all been over when state-appointed operators took over nationalised businesses.